

Kap 25 : Religion & välgörenhet (1824-1879).

”Sic transit gloria mundi.”

Thomas à Kempis, m fl.

Katolska församlingen hade ingen kyrka, men det fanns en gudstjänstlokal. Medlemmarna var bokstavligen källarkristna. Det fanns en ”apostolisk vikarie” för själavården. 1805-1832 var det abbé Jean Baptiste Gridaine (1764-1832). Under Desirées vistelse i Sverige 1811 var han hennes själasörjare och även 1823-1832. Med Desirées ljumma intresse kan det inte ha varit alltför betungande. Han skall vid något tillfälle ha beklagat sig över Karl Johan som avfälling, men det hade han ingenting för. 1832, när hennes intresse för att uträtta något vaknat, skrev Josefina till sin mor och beklagade sig över hans bristande sociala smidighet som gjorde honom svår att samarbeta med. Svårt att uttala sig om sanningshalten. Som resten av kungahuset förväntade sig Josefina total underkastelse av omgivningen. Allting annat var samarbetsproblem. Gridaine avled kort därpå i en hjärtattack och efterträddes av Studach.

Studach & Josefina lyckades gemensamt få fram tillräckligt med pengar för att 1836/37 bygga en katolsk kyrka, Eugeniakapellet på Norra Smedjegatan 24, Norrmalm. Josefinas bror Max fick äran att lägga grundstenen. Bygget finansierades till en tredjedel av församlingen & resten genom utländska donationer. Desirée, Josefina & hennes bayerska släkt bidrog. Josefina bidrag tycks ha kommit ur försäljningen 1837 av hennes hertigdöme Galliera. Josefina skall 1833/36 ha lidit av en allvarlig depression (sjukligt svårmod).¹ Möjligen därför att bygget motarbetades. Duon verkade även för en katolsk kyrka i Göteborg & i Kristiania.

Församlingen var efteråt angelägen om att sprida det katolska budskapet. Detta var förbjudet och 1844 försökte konsistoriet få Studach fälld. Denne försvarade sig med att han visserligen var apostolisk vikarie men att han inte var juridiskt ansvarig för församlingens anställda. Just detta ärende gällde att en pastor Montz låtit en målarmästare Nilsson konvertera för att ingå ett katolskt äktenskap. Montz hade därefter lämnat landet. Studach försvarade honom helhjärtat: Svensk lag var irrelevant i en katolsk kyrka! Katoliker hade sina egna lagar! Kanske en smula odiplomatiskt.²

Ärendet blev en juridisk långbänk & cause célèbre. Justitiekanslern gömde flera år undan utslaget i väntan på en benådning som aldrig kom.³ 1858 under Karl XV:s sjukvikariat för Oscar I straffades sex konvertiter genom att förlora sitt medborgarskap & utvisas. Som historien berättas skulle detta vara en senkommen hämnd för att Studach rått Josefina att avlägsna Karls flamma Sigrid Sparre från hovet.⁴ Kanske det. Religionsförföljelsen led dock mot sitt slut, även om det var svårt att föreställa sig det medan den pågick. Lagen om utvisning avskaffades 1860. Konvertering blev tillåten 1873. 1868 anställde Josefina sonen till en av de utvisade, Joseph Müller (1843-1936), som bibliotekarie, sekreterare, levnads-tecknare, m m. Under tiden brevväxlade hon med påve IX och klagade sin nöd. Ett av breven är från 1868. Hon låter ganska så stukad:

Jag är här nu sedan 45 år tillbaka och biskop Studach med mig. Vi har fått vidkännas mycket, lidit tyst för vår Heliga Tro. Början var svår och varade länge, fordrade stor klokhets och försakelse! Allt jag gjorde hade bara till syfte att söka göra mig älskad

¹ NFB 1884: s. 1364.

² Aftonbladet, 1844-08-20, s. 2.

³ Reuterdaahl 1920: s. 340.

⁴ Braun 1950: ss. 211-237.

genom min kärlek till alla utan åtskillnad, genom mitt tålmod, min tolerans och endast för att min Tro skulle bli älskad. Gud är vittne till att jag inte säger detta för att berömma mig själv utan för att tacka Honom för att Han värdigats att några gånger betjäna sig av mig!

Först var man misstänksam mot mig, jag var katolik. Man var länge rädd att jag ville värva proselyter, påverka min omgivning, min familj. Efter hand minskade fördomarna mot religionen, man började bättre förstå mina avsikter. - Och förvisso finns det ännu efter nära ett halvt sekel inte några uppnådda succéer att berömma sig av. Tvärtom kan jag säga att det nästan är förödmjukande att tänka på den ringa framgång som vunnits under så många år. Det har ofta hänt att biskopen och jag missmodigt frågat oss: Varför har Gud fört oss hit, eftersom vi kan göra så litet till Hans ära?⁵

Josefina försökte påverka Vatikanens svenska prästutnämningar. Hon hade föga inflytande över påven men längre ned i hierarkin gick det bra. 1875 besökte hon Rom, träffade Pius och fick hans tillåtelse att återinsätta sin favorit Giovanni Moro så länge som hon avlönade honom med egna pengar. Studach hade fått denne avsatt efter en konflikt om Moros mera koncilianta stil jämfört med Studachs konfrontationsbenägenhet. Det finns ett brev:

Den 3 juni besökte jag tillsammans med min systerdotter [prinsessan] Mathilde [Viano] klockan halv åtta det påvliga kapellet, där han utdelade den heliga nattvarden åt oss. Jag knäböjde i mitten, Mathilde på min ena och [min kammarfröken] Rosalie [Muffat] på min andra sida. Det har hänt några gånger, att påven låtit en drottning eller furstinna på resa vederfaras denna nåd, men Mathilde är den första romerska furstinna, som blivit delaktig av den, och Rosalie den enda icke-furstliga dam som fått tillträde till det påvliga kapellet. Efteråt intog påven frukost och för första gången satt en furstinna på hans högra sida. Mathilde satt bredvid mig, medan Rosalie serverades i en angränsande sal.⁶

*

Josefinas välgörenhet kom till i två skov: 1826/33 & 1873/76. Nedanstående lista är baserad på Robert Brauns appendix ”Förteckning över drottning Josefines välgörenhetsinrättningar”⁷ & kontrollerad mot en mängd källor. Därutöver tillät Josefina att föreningar grundades i hennes namn:

- ”Sällskapet de fattigas vänner” (Stockholmsavdelningen; 1826-1913) instiftades till minne av Karl (XV):s födelsedag. Verksamheten ändrades 1841 till att endast gälla barn. Samma år blev Karl Johan sällskapetets beskyddare. Josefina blev hedersledamot vid stadgeändring 1843 som tillät kvinnor.⁸
- “Sällskapet för uppmuntran av öm och sedlig modersvård” (Stockholmsavdelningen; 1827-1944) instiftades till minne av Karl (XV):s födelsedag, med Josefina som initiativtagare, beskyddare & första (enväldiga) ordförande. Sällskapet stödde på olika sätt fattiga flerbarnsföräldrar. Det fanns även en Göteborgsavdelning (1849-1965?) & en Malmöavdelning (?-1909+). Josefinas roll antyds av följande:

⁵ Lindqvist 1993: ca. 1868-05.

⁶ Braun 1950: s. 283. [Brev från Josefina till Agnès Müller, 1875-06-15.]

⁷ Braun 1950: ss. 323-324.

⁸ SKL 1845; N.N. 1882.

De styrande organen var dels en direktion, dels en kommitté. Enligt de första stadgarna bestod direktionen av 40 ledamöter "boende i Hufvudstadens särskilda trakter, så att de hvar för sig, inom den, imellan dem sjelfve bestämde och öfverenskomne krets, noga kunna utröna de fattiges förhållanden, söka så hos Presterskapet som i sjelfva ställena säkra upplysningar om deras vandel och deras behof". Kommittén bestod från början av 6 personer ur direktionen, utsedda av kronprinsessan Josephine, vilka "eger Styrelsen af det hela, vården om Medlen och med Direktionen att öfverlägga om deras utdelning i mån af tillgångarne". Fr o m 1902 kallades direktionen för förtroenderådet och kommittén för nämnden. Sällskapets ledamöter var dels ständiga, dels årsbetalande. Medel inflöt genom årsavgifter och genom frivilliga gåvor. Under årens lopp mottog Sällskapet en rad donationer och testamentariska gåvor.⁹

- "Sällskapet till dygdigt och troget tjänstefolks belönande" (1828-1940) instiftades till minne av Karl (XV):s födelsedag. Sällskapet var en sort pensionsinrättning för trotjänare, med vilket menades 15 års anställning eller mer. Josefina nämns inte.¹⁰
- 1829 "ärvde" Josefina prinsessan Sofia Albertinas "Välgörande fruntimmerssällskapet [för understöd av fattiga qvinnor och barn]" (1819-1934). Sällskapet verkade 1819-1825 under informella former. 1825 fick sällskapet stadgar och Sofia Albertina blev ordförande. Vid hennes död 1829 blev Josefina ordförande.¹¹ Sällskapet stödde huvudsakligen änkor & faderlösa döttrar.
- "Sällskapet för inhemsk silkesodling" (1830-1898), var något helt annat än de övriga sällskapen. Närmast en industrisatsning. Det var en gammal tanke att göra silkesodling till en svensk "folknäring". Sällskapet delade ut plantor, frön av mullbärsträd & ägg av silkesfjärilen. Josefina övertalades att vara sällskapets beskyddarinna men odlade inte själv. Däremot övertalade hon andra att pröva på.¹²
- "Sällskapet till arbetsamhetens uppmuntran" (1833-1880) instiftades av Josefina för att bereda arbete åt fattiga kvinnor. Huvudsakliga verksamheten var syslöjd och Josefina uppmanade direktionen att för influtna donationer köpa av sällskapets lager i stället för i butikerna. Sällskapet tycks således ha fungerat som underleverantör till andra hjälporganisationer.¹³ När det lades ned överfördes resterande tillgångar till "Sällskapet för uppmuntran av öm och sedlig mödravård".
- Drottning Charlotta beskyddade "Allmänna institutet för blindas och dövstummas" (Manilla skolan; 1809-nutid). Beskyddarskapet var efter hennes död 1818 vilande, men 1829 tog Desirée över och vid Desirées död 1860 Josefina.¹⁴
- 1873 dog Josefinas syster Amelia. Dels testamenterade hon Josefina ledningen av ett vårdhem för lungsjuka beläget i Funchal på Madeira: "Hospicio Donna Maria Amélia". Dels en avsevärd summa pengar som Josefina använde till det som låg henne

⁹ Ranhagen 1977.

¹⁰ NFB 1919.

¹¹ NFB 1893.

¹² Åbonde 2010.

¹³ Söderhjelm & Palmstierna 1944: s. 251.

¹⁴ NFB 1905.

närmast om hjärtat: "Stiftelsen Konung Oscar I:s minne", ett äldreboende för *pauvre honteux*. "Stiftelsen Josephinahemmet" & "Änkedrottning Josephinas stipendiefond", ett boende & stipendier för fattiga katolska studenter.

Mycket pengar gick dessutom till "Stockholms sjukhem för obotligt sjuka", "Sällskapet de fattigas vänner", "drottning Josefinas räddningsanstalt för vanvårdade barn" (i Kronobergs län), "Josephinas slöjdskola för fattiga flickor" (i Malmö), Josephinas stiftelse (i Stavanger), "Enkedrottning Josephines legat for kvindelig utdannelse", m fl. Grundplåten till hennes välgörenhet var två nationella insamlingar: Till minne av Karl (XV):s födelsedag 1826. Till minne av 50-årsdagen av hennes ankomst till Sverige 1873. I slutskedet använde hon sin egen förmögenhet. Denna administrerades av Fredrik Braunerhjelm (1799-1872) som från enkla förhållanden hade arbetat sig upp i hovhierarkierna och hade Josefinas fulla förtroende.¹⁵

¹⁵ Lazarus 1900: ss. 219-226.